

Nagy András

**„... Dobszóra elsöpört a fűvós zivatar”
a sztálini munkatáborokba**

Emlékfoszlányok

KMMI- Füzetek 2010

KMMI-Füzetek IX.

Sorozatszerkesztő:
Zubánics László
elnök

Készült a Szülőföld Alap támogatásával

© Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, 2010

© Nagy András, 2010

Minden jog fenntartva

Kiadja:

A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet

90202 Beregszász, Széchenyi ú. 59/B.

Telefon/fax: (03141) 4-28-15

www.kmmi.org.ua

E-mail: kmmi@swi.net.ua

Felelős kiadó: *Dupka György* igazgató

Szerkesztette: *Zubánics László*

Műszaki szerkesztő: *Fuchs Andrea*

Készült: Daniló S. magánvállalkozó

88 000 Ungvár, Petőfi tér 34/1.

KÁRPÁTALJAI MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET

KMMI-FÜZETEK IX.

Nagy András

**„... Dobszóra elsöpört a fűvós zivatar”
a sztálini munkatáborokba**

Emlékfoszlányok

Beregszász – Ungvár, 2010

Bevezetés

1944. november 18-án az NKVD katonái hozzáláttak a hadköteles férfiak begyűjtéséhez.

Az ugocsai és a beregvidéki túlélők visszaemlékezése szerint a mostani Kossuth Lajos Iskola épületében kellett jelentkezni. Aki oda bekerült, azt onnan már nem engedték ki. Az itt összeterezt beregszásziakat a hátsó udvaron keresztül rést nyitva a kerítésen a fő utcára terelték. Ezt azért tették, hogy a Bocskay utcán az iskola előtt várakozók ne tudják meg, hogy hová viszik a háromnapos munkára jelentkezőket. A környékbelieket pedig a pénzügyőrségi épületben helyezték el.

Csök Sándor túlélő visszaemlékezésében megemlíti, hogy *„a legbátrabbak voltak a legszerencsésebbek, mivel még Beregszászban megszöktek, és meg kell mondani, nagy vakmerőség kellett hozzá, mert rosszabb esetben az ilyeneket helyben agyonlőtték. Amikor Makkosjánosiban egy gáti származású ember az egyik útszélén álló asszonyhoz odalépett, vizet akart kérni, az egyik katona ezt megakadályozta, mire az illető személy szembeszállt őrzőjével. Pillanatok alatt ott termett még három katona, bevitték a guti erdőbe..., mi csak egy lövést hallottunk és ezt az embert közülünk többé senki se látta. A lágerekben pedig az embertelen körülmények miatt nagyon sokan elpusztultak, többen pedig öngyilkosok lettek. ”*

Hasonló szörnyűségekről és lágerélményekről tesz tanúbizonyságot az alább közreadott Nagy András emlékfoszlányaiból (ugocsai és bereg-vidéki sajátos nyelvjárásban leírt szöveget változtatás nélkül közöljük) összeállított oral history is, mindegyik sora az élethalál-harcról számol be.

Péterfalván nőttem fel

Nagy Andrásnak hívnak, Péterfalván születtem 1925. június 18-án.

Édesapám, Nagy András kovácsmester volt; édesanyám, Nagy Erzsébet 1928-ban halt meg, így öt testvéremmel félárván nőttünk fel.

Legidősebb bátyám akkor 20 éves volt, feleségével, Paulával külön éltek. A női munka Jolán nővéremre hárult, 15 éves volt akkor, és a 8 éves Erzsébet segített neki.

Én voltam a legkisebb a családban, mindössze 3 éves lehettem, így anyai szeretet nélkül nőttem fel. Apám nem nősült meg még egyszer, hogy legyen aki felnevelje az apró gyerekeket. Egyedül nevelt fel bennünket, nagyon nehéz helyzetben éltünk. Gyula bátyám 2 évvel volt idősebb nálam, ő 1940-től édesapám mellett tanult, én meg 15 évesen önként mentem el Fertősalmásra szakmát tanulni idegen ember mellé.

Segéd munkásként dolgoztam G. Bíró Lászlónál 3 évig, ahol elsajátítottam a kovács szakmát. Ezt követően, Beregszászba mentem a Bocskai utca 32. szám alá, ahol Kiss Albert kovácsmesternél fejlesztettem tovább tudásomat. Nagyon jó kovácsmester volt ő.

Amikor bejöttek az oroszok

1944. július-augusztusba bejöttek az oroszok Tiszahátra is. Egy szép napon egy orosz tiszt bejött az udvarba lóháton és mutatja, hogy be kell vasalni a ló lábát, én megmutattam, hogy emelje fel a ló lábát, hogy be tudjam vasalni a lovat, a tiszt nem sokat gondolkodott és a fegyvereihez nyúlt. Kiss Albert, a mesterem elkiáltja magát, hogy: "Szaladj te fiú!"

Én meg rögtön elbújtam előle, mert ha nem bújok el, agyon lőtt volna. Ez volt nékem az első szovjet testvérünk bemutatkozása.

Kidobták a faluban, hogy hát 18-tól 50 évig minden ember azonnal jelentkezzen háromnapos munkára és háromnapos étellel meg takaróval. Hát azt mondom a mesteremnek, hogy hát menjünk mi is, kibírjuk ezt a három napot. Hát abban voltunk hogy hát a háború amit lerombolt, hát aztat kell felépíteni, hogy hát a hadsereg meg a nép tudjon tovább haladni, hogy az élet meginduljon, és elmentünk.

De nem is egyszer dobolták ki, hanem minden órában dobolták reggeltől estig, és méghozzá úgy dobolták hogy aki nem jelentkezik kiirtják mindenféle családját. Én meg megijedtem, hogyha nem jelentkezem, kiirtják miattam a Kiss Albert családját. Hát az nem lehet, mert ott nagy volt a család, hatan vagy heten voltak: volt az anyós, a feleség, akkor a sógora volt akkor volt három gyerek: két fiú, egy lány kérem szépen. Hát így gondolkodtam, hogy én miattam ne irtsanak ki hét embert. Hát inkább azt a három napot én is kibírom.

Elmentünk jelentkezni

Elmentünk jelentkezni a Bocskai utcába, az hadikórház volt, most jelenleg a 4-es iskola. Ez volt 1944. november 18-án, Erzsébet estéjén.

Ahogy bementünk az iskola területére, hát ott kérem szépen nem vettünk észre semmi különleges dolgot. Egy katona állott az ajtónál, hogy hát aki bemegy, vissza ne jöjjön, csak papírral. Hát akkor engem kitéstékeltek az udvarra. A mesteremet Kiss Albertet, a másikat meg haza. Annak adtak egy papírt, hogy hát föl van mentve és ő nem volt ebben a lágerben csak én.

Mikor én bemegyek abba az udvarba, hát szemem-szám eltátottam, hogy hát az udvaron már rengeteg nép volt, mert én délután mentem. És a katonák gépfegyverrel odaállottak, mint hogyha máris löni kell az embereket lefele. És ez már engem nagyon megrémisztett, hogy sűrűn, körülbelül 10-15 méterenként állott egy-egy katona gépfegyverrel.

Mikor aztán befejezték a beszédést, jobban mondva az embereket, akik jöttek, tovább már nem vettek-fogadtak embert. Akkor kiengedtek bennünket a főutcára.

Felsorakoztattak bennünket, s ötösével összefogózkodva így mi karonfogvást: öt ember-öt ember-öt ember és így kimentünk a főutcára. A főutcaról elvittek bennünket a posta mellett lévő 5-ös iskolába. Az abban az időben adóhivatal volt az a nagy épület. Bevittek oda bennünket. Mikor bemegyünk abba az 5-ös iskolába és bámulok hogy kik vannak ott ismerősök. Megtaláltam a péterfalvaiakat, mint én mondtam péterfalvi vagyok, Péterfalván születtem. Látom ott van a testvérem, sógorom, a rokonságom mind, mert onnan is 18-50-ig mindenkit elvittek az egész Kárpátaljáról. Na és akkor azt mondják nekem: "Te is jössz erre a 'munkára'?" Mondom hogy:"eljöttem". De el voltunk mindannyian keseredve.

Akkor megindult kifelé a sor

Másnap felsorakoztattak bennünket az udvaron ötösével. Az a nagy udvar így teli volt nagy kifli alakú sorokkal. Hát ott minimum volt vagy ezer ember. És akkor átszámolták. A sorokat, az embereket "po pjáty- po pjáty".

Akkor megindult kifelé a sor menni. Középen van ott egy kapu, azt kinyitották és akkor mindenkinek a sor végén adtak egy kenyeret. A másik adta a kockacukrot. Egy kenyér két kockacukor. Ez volt az első eledel. Egyebet semmit egész nap nem adtak. Na és akkor még volt a hazaiból mindenkinek, hát a többi például az elsőt megkapta, a többinek adta- öten kapták. Volt olyan, aki ellökte. Hát olyan volt, mint a sár. Nem kívánta az ember enni, vályogkenyér volt.

Ahogy megyünk, Jánosinál az asszonyok sírva jönnek: ki kenyeret, ki tejet, ki mit tudott adni – adta volna a népnek a kezébe felé. El vettük volna mi, de a katona ütött a puskával minket is és az asszonyokat is.

Volt olyan asszony, hogy hát úgy mellbe ütötték, hogy hát ott buckondáriózott az árokban, és elég az hozzá, hogy nem mertünk elvenni semmit.

Ahogy kimentünk a faluból szembejött velünk egy ökörszekér. Az embert, két katona lehúzta a szekérről és bevágták a sorba. A két nagy szarvú ökröt utána kötötték a lószekér után. Az ökörszekeret meg az árokba nyomták.

Megyünk tovább,és oda értünk, ahol nagy erdő volt, egy emberre rájött a "hasmars" és oldalra kilépett egy lépést és letolta a nadrágját, hogy elvégzi a dolgát, a katona meg „prrrrr”, ráadott egy sorozatot ott maradt – elbukott

Megyünk tovább összefogózkodva ötösével, nem lehetett forgolódni. Egyszer láttam, hogy egy embert visznek befelé az erdőbe a katonák csak a puskalövést hallottuk. Nem láttuk többé, nem jött ki. Bemenni bement, de nem jött ki. Hogy ki volt, vagy mi volt, azt se tudtuk. Ez volt a bemutatkozás.

Ránk esteledett mire Munkácsra értünk.

Munkácson aztán ahogy beérkezünk, egy olyan helyre szállásoltak el bennünket, ahol két oldalt örökzöld sövény volt. Azt mondja a mesterem testvérinek a fia: "Te én nagyon rossz hírt hallottam a tisztőtől, aki itt nálunk lakik, azt mondta, hogy ez nem 3 napi munkát fog tartani, ki tudja meddig, de nem három napig" – azt mondja. Mert ez a fiú Pestre való volt és Pestre járt iskolába, gimnáziumba.

És lejött ide Beregszászba a nagybátyjához, és akkor pontosan a front itt ment keresztül oszt itt maradt, visszamenni már nem tudott és neki muszály volt eljönni velünk. Na jó azt mondja: "Szökjünk meg!". Mondom: "Én nem szökök, látom hogy hát mi van, hogyha agyonlűnek, ha itt észreveszik hogy én szökök" . "Én megpróbálom" – mondja. Kileste a katonák mikor se előlről, se hátulról, se sehonnan nem vették észre a sorban, mert hosszú volt a sor.

Akkor csak alá lökte magát a bokor alá, és ott maradt. Hát én tovább már nem tudtam róla, mert én bementem az épületbe és ő még ott maradt. És a fiúnak sikerült haza kerülnie.

Majd aztán amikor hazajöttem a lágérből, akkor mondja a Kiss Albert nagybátyja, hogy a fiú éjszaka elment ott egy rokonnál, mert Munkácson is volt egy testvére az anyjának, meg Beregszászba (ott Kiss Albert volt a testvérük). Elment annál éjszaka, felköltötte, bement és az osztán, mikor csendesebb lett a helyzet .fogadott egy ökrös szekeret, dunnát párnát szerzett. Bepólyálták úgy, hogy csak az orra látszott ki a fiúnak, hogy meg ne füljön, és feltették az ökrös szekérére, és hozták Beregszászba.

Ötször igazolták az úton, hogy kit visznek, hová mennek. Hát azt mondja: "A betegeket viszik Linner doktorhoz ". És kérdezték: "Ki az a Linner?". Magyarázta, hogy kicsoda az a Linner. Na jó, elengedték, így oszt sikerült neki hazajönni Beregszászba. A fiúnak innen osztán, amikor olyan volt a helyzet, hogy hát lehetett átmenni magyarba, akkor hazament.

Vittek gyalog Szolyvára

Engem meg osztán Munkácsról vittek gyalog Szolyvára. Ahogy oda érünk, látjuk hogy jön kifelé egy teherautó Játjuk hogy tele van halottal: kinek a lába, kinek a feje, keze csüngött. Minket félre állítottak a kapuból, így elment a teherautó. Hát persze oldalra állítottak bennünket, de láttuk, hogy mit visznek előttünk. Megirtóztam tőle nagyon.

Na mindegy, itt már nincs mit tenni, bemegyünk a lágerbe, ott elhelyeztek bennünket. Nagyon eltetvesedtünk, markolni lehetett a tetűt annyi sok tetű volt bennünk.

Kotárszván [*Szkotarszka – Kisszolyva, Volóci járás*]a juh istálló volt a szállásunk, de ott már nem csak tetű volt bennünk, hanem bolha is bőven akadt. Egy szép napon megérkeztek a péterfalvi asszonyok, mi meg az istálló mellett, ahova a nap odasütött, tetvészkedtünk, szedtük ki magunkból a tetűt. És mi öten, ahogy pucéron *rázzuk* ki magunkból a tetűt, az egyik asszony elkiáltja, hogy: "Van-e itt köztünk péterfalvi?".

Mi meg mondtuk, hogy mi is azok vagyunk. Ezzel az asszonyokat bevittük az istállóba, és mindenki a saját hozzátartozójának átadta az ennivalót, a csomagot.

Nappal dolgoztunk

Éjszakára meg behajtottak bennünket a juhistállóban. Volt 3 vasúti híd, azt úgy kell elképzelni, hogy a hegyek tetején volt. A hegyek tetején gyűtt, mert másképpen azt nem tudták megcsinálni, azt még a régi időben csinálták, hogy vasút legyen Lembergnek és csak úgy hogy a hegyek tetején. Ezeket a hidakat pedig a visszavonuló németek-magyarok lerombolták, felrobbantották, így amikor az oroszok jöttek, mivel a nagy hegyek miatt nem tudtak átjönni, így előbb Romániába mentek megkerülve a hegyet és foglalták el Debrecent is, és csak aztán jöttek ide Kárpátaljára, Beregszászba. És csak ezután Záhony felé, ahol a földalatti állásokból 7 ember fönntartott sok orosz katonát, rengeteg orosz halt meg akkor.

Na jó, engemet amikor elvittek Szolyvára, engemet kivittek Kotarszkára hidat építeni, 3 hidat építettünk fel a hadsereg segítségével. Tisztálkodás pedig még nem volt. A hídhoz a hatalmas fákat valameddig a ló húzta, aztán mi emberek húztuk, hurrá-hurrá egyszerre húztuk, mert nehéz volt a nyersfa.

Amikor felépült a híd, azt hittük megyünk haza. De minket Volócra vittek, ott 2 napot vártuk a vonatot, nagy táborüzet raktunk, hogy melegedjünk.

...bevagoniroztak bennünket, 18 napig utaztunk...

Majd puskatus segítségével bevagoníroztak bennünket, ahol már volt több vagon ember a mi fajta embereinkkel. Elindult a vonat és mi nem tudtuk hová visznek. Megyen a vonat éjjel-nappal, egyszer megállott, és hová vittek bennünket, Sztarizámborgba. [*Sztarij Szambor – Lviv megye, az egyik legnagyobb gyűjtőtábor*]

Sztarizámborg itt van valahol Ukrajnában, Lemberg környékén. Sose voltam, se azelőtt, se azután ott. Mikor bemegyünk a lágerbe, hát a hatalmas területen, mint a juhok, tehenek, olyan sokan voltak ott az emberek. Amikor bementünk a lágerbe, ott már volt mindenféle ember, többféle nemzetségűek. Annyian voltak, mint a gyufaszál a katujában.

Ott voltunk két hétig és egyszer kaptunk enni, bablevesnek lehetett mondani, de csak melegvíz és két szem paszuly jutott egy embernek, az is juhfaggyúval volt ízesítve, bűdös volt, de azért megettük, mert éhesek voltunk. Aki itthon jobb módú volt, az nem tudta megenni az olyan ételt és az mind elpusztult, ott halt meg.

Szamborgba szortérozták az embereket, kit hová vigyenek. Mi péterfalviak egy helyre kerültünk.

Egy hét után újra bevagoníroztak marhaszállítóba bennünket. A vonat elindulva hol ment, hol nem a háború okozta bajok miatt, mert sokszor kellett várni a szembejövőt, meg az átkapcsolást, hogy tudjanak bennünket tovább vinni. Úgyhogy 18 napig utaztunk Sztarizámborgból Janyekirovba [*Jenakijevo – Donyec megye egyik nagy iparvárosa*]. Ezalatt a 18 nap alatt minden nap kinyitották az ajtót és kilökték közülünk a beteget, halottat, majd 1-2 katona számolt bennünket, puskatussal ütve - verve bennünket.

A katona mindig figyelte, kinek milyen a lábán a lábbelije, és ami megtetszett a katonának, lehúzta a lábáról és ha nem akarta lehúzni, addig ütötte, míg meg nem halt, akkor is az övé lett. Ha lehúzta magától, akkor nem kapott ki. És eredj mezítláb télnék idején.

Enni egyszer adtak, vizet soha nem adtak, nagyon szomjasok voltunk meg lázasok, betegek. Az egyik ember kitalálta, hogy csináljunk a vagon alján egy lyukat és veszünk fel havat, ahogy megy a vonat és azzal csillapítjuk a szomjúságunkat, de a katona amikor meglátta a lyukat, nem sajnálták az erejüket addig ütöttek bennünket, amíg csak bírtak.

Volt olyan ember, hogy behalt, így utaztunk 18 napig. Amikor megérkeztünk, a megzsibbadt lábainkon nem tudtunk még járni, csak leestünk, amikor leléptünk a magas marhavagonról, egymás hegyére-hátára. Ekkor markoltuk a piszkos havat, mert nagyon szomjasak voltunk, éhesek voltunk.

A janyekirovi lágerben

Ahogy mentünk a láger felé, le-le hajoltunk még hóért, de a katona ütött-vert ezért is, mint a rossz lovat. Na jó, amikor megérkeztünk a lágerhez, az volt, ami Szolyván, a kapu mellé állították azt a sok népet, és jöttek ki az autók teli halottal, és szintén csüngtek a kezek-lábak, fejek, mi nagyon elszörnyedtünk. De nem volt mit tenni, menni kellett befelé. Ott elhelyeztek bennünket.

Ahogy bementünk a szállásra, ott annyi poloska volt az emeletes ágyakon, hogy nagyon rossz volt. Aki ott volt gazda, abban a szobában, azt mondta, hogy rakjunk a szobában tüzet és tegyünk rá kénport és kívül-belül fedjük be a nyilasokat vizes pokrócokkal. És akkor, amikor két nap után kinyitottuk a szobát, jaj mennyi poloska volt megdögölve, akkor összetakarítottuk és egy darabig nem volt poloska, később csak volt.

Aztán kihelyeztek bennünket a vasgyárba dolgozni, ahol nagyon meleg volt, még kint is. Ott mindenféle vasakat öntöttek. De viszont a koszt nagyon gyenge volt, nem adtak csak 20 deka kényért minden napra és egy kanál paszujlevest, majd aztán káposztalevest.

Én egy nagy vasgyárba dolgoztam, még annyit is láttam, hogy a gömbölyű vas, forrón jött kifelé a gépből, hogy kifelé hosszú fogóval kellett irányítani, de a mellettem lévő fiú el bámészkodott, és rátekeredett a derekára a forró vas, de hogy mi lett tovább vele, azt már nem tudom.

Sok beteg emberrel találkoztunk, volt olyan, akinek fájt a lába és még itthon bekötötték a lábát és úgy ment a három napi munkára, de nagyon fájt a lába én meg mondtam néki kössük ki nézzük meg mi van vele. Amikor kikötöttem a lábát, már a pondró nyüzsgött, a sebet már csontig ette, ezért fájt néki annyira. Egy másik ember, ahogy mellette volt, az is beteg volt és látta hogy a pondró elevenen eszi a lábát ő meg elájult megiszonyodott, amikor meglátta a sok pondrót. Orvosi kezelés nem volt, és nemsokára mindketten meghaltak.

Egyszer behoztak a lágerbe egy magyar tisztet és annak volt a zsebébe a vöröskereszt pecsétje. Ő volt a vöröskereszt parancsnoka és ő csinált egy olyan papírt, egyet oroszul, egyet magyarul pecséttel ellátva. Egy meghatalmazás igazolvány volt, miszerint őt nem kell bántani. Ezt, amikor megmutatta, a szeme előtt eltépte az orosz és a tisztet bevágta a sorba és gúnyosan mondta: "Igyi magyar!" Nem számított néki, hogy ki, vagy kicsoda.

Ha már magyar, az mindenki az oroszok ellensége, ezért kellett nekünk magyaroknak szenvedni, mert nem sokan bírták ki a szenvedést. Nagyon sokan ott haltak meg. A fiatalok meg az idős korosztály, leginkább ők nem bírták a szenvedést és az éhséget. A katonák, akik őriztek olyan nehéz helyzetben voltak, hogy kivették a kezünkből a kenyeret, mert éheztek ők is. Az már nagy szényn volt a rendszerre nézve is...

Nekem az is sokat segített, hogy én nem dohányzok és egy napi dohányért

oda adtak egy napi cukrot, mert így volt, hogy egy napi dohány egy napi cukor. Egy napi cukor volt két kockacukor és nekem már volt négy kockacukor minden napra és aki dohányos volt, nem bánta ha mindjárt meghal, csak dohány legyen neki a szájába.

Az emberek úgy haltak meg a sok fiatalság, akik nem bírták az éhezést, mert hiányzott a szervezetének a vitamin, a jó táplálkozás, mert ezeket itthon megkapta. Ahogy táplálkozott a lágerbe, ezeket nem kapta meg, az idős emberek közül kevés bírta ki.

Az értelmiségiek leghamarabb haltak meg, a katona észrevette, hogy ez nem munkás ember, azokat még jobban ütötték. A jó táplálkozás helyett kapott a puskatussal, hogy minél hamarabb haljon meg. A táplálkozás mi volt minden nap? Paszulyleves két szem paszullyal, vagy káposztaleves és juhfaggyúval ízesítve, büdös volt, lehetetlen volt megenni, és aki nem tudta megenni, az hamarabb halt meg. Én megettem, mert éhes voltam, én így gondoltam, egy kis melegvíz csak segít az éhségen, és a paszulylevest megittam, nem lehetett válogatni, mint itthon. Még adtak egy napra 20 dkg kenyeret és két kockacukrot, ez volt a napi élelem.

Aki járni bírt, azt hajtották dolgozni, aki dolgozni járt, ha megvolt a brigádnak a 100 %, akkor kapott egy kanál kását, ez volt a "procent kása" Ezzel a kásával biztatták az embert, minél többet dolgozzon. A katona a puskatussal ütötte az embert, ha az ember nem bírt és megállót, kiút neki nem volt, mert ütötték, míg egyet bírt lépni.

Én nagyon legyengültem és bekerültem a kórházba hat hónapig. Aztán kurták munkára. De ez alatt az idő alatt úgy tanultam járni, mint a ma született bárány, mint a gyerek. Próbáltam mozogni, hogy nehogy elhagyjam magam, mert akkor meghalok. Mert aki elhagyja magát, abban a vér megalszik. Az ágyak karjába kapaszkodtam és jártam. Egyszer azt látom, hogy a takarítónő az én ágyam alá tette a vizet, amiben sűrült a szobában.

Mikor elment, próbálom kihúzni, de először nem bírtam, majd mikor kicsit sikerült látom, hogy zavaros piszkos, mondom: "Majd meghalsz te" – mert nagyon szomjas voltam a láztól. Hajnalban felébredek, hogy lázas vagyok és innék, hát próbáltam kihúzni a lavórt, de nem bírtam, és leestem az ágyról. Erre a többi felébredt, hogy "Mit csinálsz, te?", mondom nekik hogy: "iszok". Erre mindenki jött oda és sorba ittunk, én legelőször, végül kiittuk szárazra a lavórt.

Reggel jön a takarítónő, látja hogy száraz a lavór, hát hova lett, ha ki nem folyt. Mutatom neki, hogy kiittuk. Erre ő "bozse, bozse" és szalad kifele szólni az orvosoknak. Jönnek vagy öten a fehérruhások és nézik, hogy mi a helyzet. Majd jön egy kövérebb és annak is elmondják mi van, mire ő azt mondja: "Hamarabb meghalnak". Hát jó, elmentek. Hozott más vizet és feltörölte a szobát. Én pedig továbbra is beteg voltam és alig tudtam járni. A szomszédom pedig mászott kifele az ablakon lázában. Azt mondja nekünk, hogy "Nézzétek,

ott jön a feleségem, Ilonka és Józsika a kisfiam, meg a kislányom, a drága csillagom". Így beszélt lázában, orvosságot nem adtak.

Én, amikor már éreztem, hogy van egy kis erőm, a szobába fogózkodva próbáltam menni. Én mindenáron élni akartam. Egy szép napon, délután a járóbetegeket leengedték az udvarra. Mikor megláttam, hogy az udvaron vannak a szabad levegőn, nagyon vágytam én is közéjük. Igen, de lefele könnyű volt menni, de már felfele nem bírtam. Két ember karon fogott és felvittek az ágyamhoz.

Egy szép napon megmértek, mikor már kezdtem járni, szinte hihetetlen volt, hogy egy 20 éves ember 32 kg legyen, de ez így volt. Amikor magamon végignéztam, hát megijedtem magamtól, mert csak a csontok látszottak.

A sok férfiak, amikor levetkeztek, rossz volt ránk nézni, mert egyik ember soványabb volt, mint a másik, tiszta csontvázak voltunk mindnyájan, sok ember testén még a puskatus helye is látszott.

Engemet 6 hónap után kiírták a kórházból, de ez alatt az idő alatt volt kétszer orvosi vizit. Ami úgy zajlott, hogy pucéran sorba állítottak bennünket és egy kövér orvosnő végigcsipkedte a feneküket és amelyiken volt mit azt rendben találták, munkára küldték.

A horlovkai lágerben

Amikor "felhíztam", mehettem újra munkába... De most már nem Janekirovba, hanem Horlúvkába [*Gorlovka– vegyipari város Donyec megyében*]. Itt a Jóisten újra összehozott a testvéremmel és a péterfalvaiakkal.

Egy brigádba kerültünk egy kémiaágyárba. Ott meg aztán azt mondja az orosz mester, amikor felnézett az égbe. Ott három nagy csű össze volt hegesztve, és rajta egy csiga volt, amékkal húzták a drótkötelet az építkezésnél. Kellett volna nekik a csiga és le kellett venni azt. Mivel én voltam a legfiatalabb, én másztam fel. Én nem féltem, mert otthon is csókafészket szedtem ki magasan a cigányoknak. Felmásztam és nem találtam a végét. Lekialtottam hogy a másik oszlop végénél bontsák ki és én majd áthúzom. És ezek, ahogy kioldják, próbálnám húzni, szólnak hogy szállj le te fiú, mert dül elfelé. Én ezt nem láttam, mert fenn el voltam foglalva. Ahogy jövök lefele az ledült, mert nem volt csak kikötve és a vasak nem voltak bebetonozva!

A csiga pedig, amit kibontottam, az ráesett egy olyan csőre, amiben gáz volt, két épületet kötött egybe. Pedig az a cső 3 vider vastag volt és 20-30 méter magasan volt. Amikor ez megtörtént, megszólalt a sziréna és volt szaladgálás, hogy ki csinálta, ki csinálta. Mi megvoltunk ijedvel, oroszul nem tudunk, és rám mutatnak a többiek, mire az orosz bevitt a szobába és jól elvertek, én oroszul nem tudtam.

Mikor hoztak egy tolmácsot, egyenként elmondtuk hogy ki parancsolta ezt

így, azt az oroszot többet nem látta senki. Kivallatták az egész brigádot, engem pedig addig jól elverték. Sokat szenvedtem, és mindig azt mondta a katona, hogy "Kurva magyar." Megtörtént az a dolog és máshova helyeztek bennünket. És oda már a mi brigádunk nem ment.

Ahogy telt az idő, azzal jöttek sokszor, hogy haza mentek, de nem hittünk nekik. Mert csak azt láttuk, hogy a halottakat viszik mindig teherautóval. Engemet is kivittek egyszer, hogy ássam a gödröt. De azt a . fagyos földet nem tudtuk mi gyenge emberek vájni, így csak a havat kapartuk és abba tettük a halottakat és láttuk hogy valamelyik még mozog, azt visszavitették velünk és a pincébe kellett tenni. A gödörben lévőket pedig rendesen be se tudtuk temetni.

Voltak a munkán olyanok is, akik önként jöttek dolgozni - ez volt írva a vagonra. Ezek nem jöttek hozzánk. Egyszer jött egy öreg bácsi közülük és mondta, hogy ő a nagy háborúban volt Debrecenben és ott vastag szalonna, nagy kenyér, „harasa” és hogy jó voltak az emberek, nem tudta kifejezni, de azt akarta mondani, hogy a magyar emberek jó emberek.

Aztán lopakodva visszamenőmért félt, hogy őt is fogják ütni a katonák miattunk. Ezek az önkéntes orosz emberek haragudtak ránk, mert nem fizették őket és azt gondolták, hogy mi elveszük a munkát tőlük, mert nekik is nem nagyon volt munkájuk, szóval nem fizettek.

Megfigyeltem aztán, hogy ezek az emberek leültek egy csomóba és egész nap csak cigaretáztak, mahorkát szívtak, amit egy papírba töltöttek egy kis tölcsérral.

Horlovkán egy kicsit enyhébb volt a munkahely, mert amikor nehéz volt a munka, az oroszok inkább nekünk adták, hogy csinálják meg a normát. És aki megcsinálta a 100 százalékot, az kapott este procentkását egy kanállal, ezzel szűrták ki a szemünket.

Mi iparkodtunk ahogy tudtunk, mert a magyarok mindig munkás emberek voltak és szerettek dolgozni és inkább a nehezebb munkát miránk nyomták rá, a foglyokra. Mert én magamat fogolynak nevezem, mivel első pectől az összes ruhánkon a bal karunkon egy 8 szor 8 cm lyukat kellett kivágni és rá kellett egy fehér gyolcsra írni, hogy vp.vojna pevin. És azt bele kellett varrni, ami nélkül nem szabad volt járni.

A lágerben volt egy Katona István nevezetű derék magyar, akit az orosz tiszteknek kiválasztották maguknak csicskásnak. Az mindent elrendezett a tiszteknek és ez vásárolt be a tiszteknek, ez pucolt cipőt, egyszóval mindent megcsinált nekik. A lágerből akkor ment ki, amikor akart, mert az örök is ismerték.

Egy szép napon összeszervezkedet egy nővel – amiről senki se tudott –hogy a nő azt mondta, hogy ő hazahozza, csak vegye őt feleségül. Amikor megbeszélték, az átöltöztette és összecsomagoltak és elindultak. Két ellenőrzésen átmentek, de a harmadikon kikérdezték és csak bevallotta hogy a

lágereből jött, a 8-as lágereből. Akkor ezek odacsengettek és kérdezték hiányzik-e azoknak valaki. Mire azok számlálást csináltak és mondták, hogy mindenki megvan.

Akkor a rendőrség a többi lágert is felhívták, és ott riadót csináltak, munkára senki embert nem engedtek és mivel sehol se volt hiány újra kérdezték hova való. Amire újra a 8-as lágere választ kapták. Mire 3 napi ott-tartás után megunták ott-tartani és egy teherautóval oda szállították a 8-as lágerebe. Mikor elhozták, akkor a lágereparancsnok azt mondja: "Katona te voltál az?..."

Megyünk haza

Aztán ahogy telt az idő egy szép napon 1948 áprilisában azt mondja az orosz tiszt: "Munka nem lenni, maradjunk a szálláson." Ott maradtunk a testvéremmel, és aztán a raktárba vitt, ahol azt mondta a magyar raktáros, hogy megyünk haza és választjunk onnan valami ruhát, mert parancs van rá, hogy hazamehetünk.

Ekkor már elhittük, hogy mi haza mehetünk. Én választottam egy német tiszt ruháját, mert az erős és csinos jó anyagból volt, a bátyám meg egy magyar katonaruhát nézett ki magának.

Mikor felöltözünk és kijövünk a raktárból, a konyhán adtak útravalóul ennivalót tarisznyában 3 napi élelmet. Mikor a tiszt helybenhagyta, elvittek az állomásra és ott már több magyarok voltak más lágerekből is. Volt ott egy magyar, akinek a papírjában egy betű nem pászolt és vissza kellett menni szegénynek.

Majd kezet fogott velünk a tiszt és felültünk, elindult velünk a vonat. Most már elhittük, de azért figyeltük hogy hová visznek, mert féltünk, hogy megint nem haza.

De mikor Újlakra értünk, nagyon örültünk. Ott a központon megnyírtak-megborotváltak bennünket, a borbély, mert nagy hajjal, nagy szakállal az ember kimegyen a saját formájából. Ott kérdezősködött a borbély, ott elmondtuk a mondókánkat.

Visszatértünk

Gyalog elindultunk hazafelé Péterfalvára, nekünk nem volt hosszú ez az út, szinte repültünk, pedig 15 kilométer a távolság – olyan vígan jöttünk hazafelé, mintha csak a szomszédba mentünk volna, annyira a jó Isten adott erőt.

Ahogy megyünk hazafelé, jön egy ember megnéz bennünket, szalad visszafelé, jön a másik, az is szalad visszafelé. Már jött a fiatalság is, biciklisek. Mi van ezekkel az emberekkel? – gondoltuk magunkban. Hát ők szaladtak hazafele, szóltak az apámnak, vitték a hírt neki, hogy Andrásbácsi jön a két fia. Az előbb nem hitt nekik, majd mikor többen szóltak, csak elhitte.

Az apám meglelt, 84 év felett volt, az élet nagyon megviselte összeroskadva...Mikor látta anyi sokan mennek elénkbe, ahogy tudott szaladni elébünk: drága fiam...Mi is aztán összeöleleztünk, megcsókoltuk egymást.

De jött egy asszony, Elek Andrásné, a szomszédból, aki azt mondta: "Drága jó Isten, hol vagy az égben?" Feltartsa a kezét: „Nagy Andrásnak két fia haza jött, nekem pedig egy volt az is odaveszett!”

Mert ő örült nekünk, de sajnálta a fiát, hogy ott maradt. Mert a lágerben ott nagyrészt fiatalok maradtak ott, amit például a felállított emlékmű felsorolása is bizonyít. A legtöbbjük mind 25-26 esztendősek voltak.

Jöttek a sok látogatók, a falunak nagy öröm volt, hogy visszatértünk...a rokonságban úgy örültek, hogy majdnem hogy felemeltek, mert tudták hogy egy haláltáborban voltunk. Kérdezősködtek, egyik a fia után érdeklődött, a másik meg az ura után, hogy nem-e láttuk, hogy életbe van-e? Mert nagyon hiányzik a családból, de a szegény öreg apámat nagyon megviselte ez a tragédia, mert négy apró gyermekkel maradt itthon, annak is a gyerekek apját elvitték.

Itthon csak megbízható embereknek szabad volt elmondani meg a családnak, nem volt szabad nyíltan beszélni, mert mi szenvedtünk a lágerben de az itthon maradt anyák is akik a gyereket nevelték kenyérkereső nélkül.... Például az apám, akire a sógorom 5 pici gyereket hagyott itt...

Hála a jó Istennek, hogy én még ezt le tudtam írni.

Nagy András túlélő

FÜGGELÉK

Fogolyima

Ezer fogoly küldi imáját az égbe,
Hallgasd meg hát Uram,
kérésünket végre.
Könyörögve kérünk, segíts
haza minket,
Bűneiben szenvedő fogoly népeidet.
Mi Atyánk, Úr Isten, ki fenn
vagy az égbe'
Hallgasd meg hát sok-sok
kérésünket végre

* * *

Oh Istenem, kérlek, töröld el a bánatom.
Már három felé fújt az
életnek vihara,
Szenvedünk mindnyájan
szomorú fogságba'.
Mert aki katona, legalább az
azért,
De én azt nem tudom sehogy
se hogy miért.

* * *

Gondolatban írok.
Azúr ide lásson?!...
Emlékezetemben
Tartom az írásom.

* * *

Más táborba visznek innét.
Mennyi élmény! Nem is
hinnéd.
Itt a tetű majd megevett.
Ott majd bolha lesz helyett.

* * *

Poloska meg? Én Istenem!
Itt talán a fán is terem.
Csak a kenyér meg az étel
Kevés mindig, nincs kivétel.

* * *

A Golgota útját járom
E borzalmas rabvásáron.
Oh, Istenem, hová legyek?
Vár már a „rév”... Megyék-megyék.

* * *

[Már csak 32 kg vagyok 20
éves létemre]

* * *

Mint fiatal fiú, sok helyet
bejártam,
De még ilyen rosszat sehol
nem próbáltam.
A jó Isten mégis elengedte érnei,
Hazajöttem újra
Ti közétek élni,
Fogadjatok el hát ismét
fiatoknak,
És adjatok enni az éhező társnak.

Nagy András 1944. november 18.

Beszédem a 2006-os beregszászi megemlékezésen

Tisztelt ünneplő gyülekezet!

A nevem: Nagy András, túlélő. Nagy szeretettel köszöntök minden jelenlevőt. Számomra ez a nap gyászünnap, mivel 1944-ben ezen a napon a jelenlévő 4-es számú Kossuth Lajos Középiskolában kellett jelentkezni. A város vezetői abban az időben: Dancs György, Jacura György, Morgentál István, Német József, az orosz tiszteknek segítettek abban, hogy még véletlenül se maradjon itthon egy magyar ember sem.

Hálát adok az Istennek, ezért a mai napért, hogy ki tudom mindenki előtt tárni a szívemet, mivel erről eddig még nem volt szabad szólni sem.

1944-ben mindössze 19 éves voltam, és nagyon sok velem egykorú fiatal fiút-18- tói 50 éves korig – dobszóra „elsöpört a fűvós zivatar”, akiknek csak 20 százaléka jött haza.

Beregszászban az év elején a túlélők közül még 36 ember élt, de már ma alig van belőlünk egy pár ember, aki ezt a katasztrófát átélte. Abban az időben ezek még mind fiatalok voltak, velem együtt. Dobszóra 3 napi munkára vitték el a férfiakat. Itthon maradt minden nő, édesanya, apa nélkül. Az édesanya sírva fektette le gyermekeit, és sírva kelt fel, síró könnyeivel áztatta kenyerét (ha ugyan volt kenyér a házban), mivel nem volt a szerető kenyérkereső édesapa. Sztálin még magnak sem akart hagyni a magyarok közül egy férfit sem. De a jó Isten nem engedte meg ezt, hiszen én itt vagyok. 20 éves koromban 32 kg voltam. Úgy tanultam járni, mint a kisgyerek, mivel, járt erőm nem volt, 6 hónapig végelgyengülésben feküdtem a kórházban. A jó Isten megsegített, hogy hazajöhöttem, s elértem már ez évben a 81 évet. Kevesen tudják ma elmondani, hogy mit is jelent igazából a „málenkij robot”. Mindig azzal bíztattak bennünket a lágerben, hogy „szkoro domoj”. Ez a „szkoro domoj” nekem 4 évig tartott, volt, aki hamarabb hazajött, de nagyon sokan örökre ott maradtak, mivel nem bírták azt a szenvedést, amit velünk tettek. Az oroszok addig ütötték az embert, amíg az meg nem halt. Sztálin addig akarta dolgoztatni a férfiakat a lágerben, amíg éhen-szomján bele nem pusztul a munkába. Az itthon maradiakat ki akarta telepíteni Szibériába, hogy soha többé ne találkozzanak egymással. Az orosz népnek könnyű volt a vándorlás, mivel csak egy kufajka, és egy kufajka nadrág volt az összes vagyonuk, és ahová mentek, ott volt a hazájuk.

Nagy András beregszászi lakos 2006.

Megjelent KMMI – füzetek:

1. *Boros László, Kosztyó Gyula.* Az országos Lehoczky-Múzeum régészeti tevékenysége a források tükrében. Tanulmány. KMMI – füzetek I. 2009.
2. Az utánozhatatlan Zsazsa. Fedák Sári születésének 130. évfordulójára. Szerkesztő *Zubánics László.* KMMI-füzetek II. 2009
3. *Dupka György, Kőszeghy Elemér.* Jelentés a magyar nemzeti közösség helyzetéről Ukrajnában. Tanulmány. KMMI – füzetek III. 2009.
4. *Zubánics László.* „Túl a Tiszán van egy város, Beregszász...”. KMMI – füzetek IV. 2009.
5. *Tóth Gábor.* „Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó”. Deportálások Kárpátalján a második világháború idején. Tanulmány. KMMI – füzetek V. 2009.
6. *Dupka György.* „Népiünk temetője: Szolyva”. A szolyvai gyűjtőtábor történetéből 1944-1945. Tanulmány. KMMI – füzetek VI. 2009.
7. *Singer Zsuzsa.* Nyomok a lelkekben. A sztálini munkatáborok kényszerű öröksége. Tanulmány. KMMI – füzetek VII. 2010.
8. „A VALÓ VILÁG VARÁZSAINAK MÉRNÖKE...” Hatvan éves Fodor Géza. Szemelvények, versek. Összeállította: *Dupka György.* KMMI – füzetek VIII. 2010.